

MARSEILLE – PRIJESTOLNICA EUROPSKE KULTURE 2013.

ANDREA KOSEC

Marseille je grad bogatog i jedinstvenog naslijeđa i kulturnih aktivnosti. Smješten je na vrlo povoljnoj lokaciji, u dubokom zaljevu s mnogo uvala. Kozmopolitski i multietnički Marseille sa svojim gostoprimljivim stanovnicima može predočiti posjetiteljima sve ljepote Provanse. Veliki broj turista, koji posjećuju Marseille i njegovu širom svijeta poznatu okolicu, oduševljeni su brojnim otocima oko luke koja dominira svojom veličinom. Najpoznatiji otok je If s poznatom utvrdom – *Chateau d'If*, u kojoj je bio zatočen grof Monte Cristo, lik iz djela Alexandra Dumasa sr.

MARSEILLE

Marsej ili Marselj (franc. *Marseille*, okcitanski/provansalski *Marselha*) poznat u antici kao Massilia ili Masalije. Marseille je drugi po veličini grad u Francuskoj nakon Pariza, te središte

druge po veličini gradske regije u Francuskoj. Grad ima 850 636, a s okolicom 1 720 941 stanovnika.

Nalazi se na jugoistočnoj obali Francuske u Lionskom zaljevu (franc. *Golfe du Lion*) i glavni je grad regije Provence-Alpes-Côte d'Azur (Provansa-Alpe-Azurna obala), te središte departmana Bouches-du-Rhône (ušće Rhône; u slobodnom prijevodu *usta Rhône*). Nedaleko Marsellea rijeka Rhône ulijeva se u Sredozemno more i čini deltu s 289 km obale, 2 593 sunčanih sati. Oko 50% teritorija ili 850 km² delte je prirodni rezervat i park prirode u kojem je 107 000 hektara šume i 2 700 km pješačkih staza.

Marseille je najvažnija i najveća francuska luka te treća luka Europe. U gradu vlada velika gužva i ubrzanost, tipična za mediteranske gradove tj. *joie de vivre* kako Francuzi kažu za radost života, taj šušur svojstven je poznatim mediteranskim lukama kao Barceloni, Veneciji, Istanbulu, Napulju i dr. Marseille je sjedište Velikog Muftije i centar islama u Francuskoj (sl. 1).

Marseille nije slučajno izabran za europsku kulturnu prijestolnicu 2013. uz slovačke Košice, a u Francuskoj između Lyona, Bordeauxa i

Sl. 1. Panorama Marsellea

foto: Andrea Kosec

Sl. 2. Bicikli za iznajmljivanje

Toulousa. Živopisni i dinamični Marseille jedinstven je grad, poznat pod nazivom *vrata istoka* (nazvan tako zbog uvoza nafte i ruda s Bliskog istoka i iz Sjeverne Afrike).

Ribarsko selo Calanques na periferiji Marseillea danas je Les Calanques, razvedeno obalno područje sa zaljevima i uvalama. Istočno od Marseillea je i najviši vrh toga područja (Sainte-Baume, 1 147 m) sa šumama bjelogorice, a u nastavku je grad Toulon. Na sjeveru grada je područje Garlaban i Etoile (Mont Sainte Victoire, 1 011 m). Na zapadu Marseillea je bivši umjetnička kolonija *l'Estaque*; u nastavku su Côte Bleue, Lionski zaljev i Camargue regija te delta Rhône.

Zračna luka Marseille-Provence nalazi se tridesetak kilometara sjeverozapadno od središta grada u mjestu Marignane na Etang de Berre, a od tuda do središta Marseille autobusom, taksijem i brzim vlakom može se doći za tridesetak minuta. U Marseille se brzim vlakovima (TGV linijama; franc. *Train à Grande Vites-*

se) iz Pariza stiže za tri sata, iz Lyona za sat i 45 minuta, a iz Nice za jedan sat. Marseille je vrlo dobro povezan s većinom francuskih gradova brojnim autocestama. Francuske su autoceste skuplje u odnosu na hrvatske, ali praktične, udobne i brze. Postoje izravne brodske, trajektna i kruzer linije iz Marseillea do većine velikih luka Mediterana, a brodom je po rijeci Rhône moguće stići i u unutrašnjost Francuske.

U centru grada, zbog velikih gužvi, vožnja je autom otežana, zato je za razgled grada najbolje koristiti javni prijevoz. Najjeftinije oblik prijevoza u Marseilleu je biciklistički. Bicikl se može iznajmiti na nekoliko sati po cijeni od desetaka eura (sl. 2).

Feničani su u 6. stoljeću prije Krista tu osnovali naselje pod nazivom Massalia, koju ubrzo osvajaju Grci, a potom i Rimljani (sl. 3).

Pravi procvat ovo područje doživljava u 10. i 11. stoljeću kada Marseille postaje polazna luka za odlazak u Križarske ratove. U 18. stoljeću građani Marseillea s velikim entuzijazmom

foto: Andrea Kosec

Sl. 3. Kip antičkog junaka u igri s medvjedićima u blizini utvrde Sv. Ivana

prihvaćaju revolucionarne ideje, a 500 marsejskih dobrovoljaca ulazi u Pariz 1792. pjevajući Ratnu pjesmu Rajnske vojske (franc. *Chant de guerre de l'Armée du Rhin*) poznatiju pod nazivom Marseljeza (franc. *La Marseillaise*), koja je kasnije postala francuskom himnom. U Staru luku spušta se najpoznatija marsejska avenija – *La Canebière* na kojoj je 1934. ubijen jugoslavenski kralj Aleksandar I. Za vrijeme Drugog svjetskog rata Marseille je bio jako središte Francuskog pokreta otpora.

La Canebière je gradska žila kucavica i okosnica gradskog središta oko zgrade Bourse izgrađene 1856. kao trgovačke komore, prve takve institucije u Francuskoj. U njoj je danas,

uz reprezentativne dvorane i muzej pomorskih karata, trgovačke mornarice i brodovlja. Tik uz nju nalazi se Muzej mode (franc. *Musée de la Mode*), koji sadrži više od 2 000 raznih kostima i kreacija nastalih u posljednjih tridesetak godina (sl. 4). Osnovan je na poticaj i donacijom poznatih francuskih kreatora: Christiana Lacroixa, Yves Saint Laurenta, Christiana Diora i Pierre Cardina.

Neposredno iza ovih palača kroz passage dolazi se do *Centar Bourse*, trgovačkog centra s robnom kućom *Galerie Lafayette*, poznatom francuskom lanacu robnih kuća. *Centar Bourse* i susjedne *Rue Saint Ferréol* i *Rue Paradis* glavna su trgovačka zona u gradu. U *Rue Paradis* nalazi

Sl. 4. Muzej mode

se vinoteka *Boutique du vine* s vrlo povoljnim cijenama vina iz Provanse i cijele Francuske (butelje će vam spakirati za prijevoz avionom). Iza *Galerie Lafayette* smješten je Povijesni muzej u kojem se nalaze zapisi iz antičkog doba te najbolje očuvani trup broda na svijetu iz 6. stoljeća. Drevni ostaci sačuvani su i na otvorenom u susjednom arheološkom muzeju – *Jardin des Vestiges*. Pokraj muzeja je neboder svjetskog trgovačkog centra s nekoliko konferencijskih dvorana.

Vis-à-vis zgrade *Bourse*, u samome srcu grada, nalazi se glavni gradski trg – *Place du Général Charles de Gaulle* (Trg generala Charlesa de Gaullea), ispod kojeg je javna garaža. Trg je ispunjen mnogobrojnim kavanama i kafićima.

Povijesni centar obiluje zgradama impresivne arhitekture i nije prošao proces gentrifikacije. Taj proces započeo je tek nedavno zbog priprema Marseillea za europsku kulturnu prijestolnicu. Rekonstruirana se Le Courbusierovo naselje *Cité radieuse*, ulaz u Staru luku, hotel *Dieu* (jedan od najstarijih hotela), industrijska luka i čitav niz starih zgrada. U središtu se grade novi autobusni kolodvor, brodski terminal, *multiplex* kinodvorane i nekoliko nebodera. Kulturni boom učinjen je sa šezdesetak arhitektonskih

restauracija, konverzija ili projekata. Ulaganja su bila veća od 660 milijuna eura. Okuplja 97 gradova u Marseille-Provencei.

Od središnjeg trga hodajući po *Rue Paradis* stiže se do glavne kulturne atrakcije, zgrade opere osnovane krajem 18. stoljeća (sl. 5). Zgrada opere stradala je u požaru 1919. te su od prvotne zgrade ostale samo kamene kolonade i originalna fasada. Trenutno *Opéra de Marseille* izvodi 6 do 7 opera godišnje. Sa svojih 25 kazališta, 10 koncertnih dvorana, operom, nacionalnim baletnim ansamblom, filmskim studijom i nekoliko vrlo poznatih *rap* grupa, Marseille se uvrštava u velika umjetnička središta Europe. Može se pohvaliti i sa 22 muzeja i centra kulturne baštine. Mnogobrojni umjetnici svjetske klase žive i stvaraju u Marseilleu, a tu se održavaju mnogi festivali na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Na kraju *Rue Saint Ferréol* nalazi se zgrada prefektore odnosno sjedišta cijele regije. Na pročelju fasade ističe se francuski nacionalni slogan *liberte, egalite, fraternite* (sloboda, jednakost i bratstvo). Od ostalih znamenitosti koje se ističu u Marseilleu je crkva na vrhu brda koja dominira čitavim zaljevom, *Notre-Dame de la Garde*, bazilika izgrađena početkom 19. stoljeća u romaničko-bizantskom stilu. S njene terase pruža se panoramski pogled na Marseille i njegovu okolicu.

Od brojnih vjerskih objekata ističu se katoličke crkve, jer je Marseille bio rasadnik kršćanstva u Provansi. Katedrala *Sainte-Marie La Major* nalazi se na obali u četvrti *La Panier* (sl. 6). Katedrala je izgrađena u 4., proširena u 11. te je potpuno obnovljena u drugoj polovici 19. stoljeća u romaničko-bizantskom stilu.

Opatija sv. Viktora, među najstarijim je samostanima u Europi, osnovan u 5. stoljeću, a njegove kriptе i katakombe su povezane sa utvrdom sv. Ivana. Susjedna je utvrda sv. Nikole. Navedene utvrde čuvaju uski (svega dese-

Sl. 5. Opéra de Marseille

tak metara široki) ulaz u gradsku luku. Interesantno je da ispod prolazi tunel s prometnicom i podzemnom željeznicom.

La Vieille Charité u četvrti *Panier*, nastala je kao milosrdna kuća, ubožnica odnosno sklonište za sirotinju, izbjeglice i prognane. U središtu dvorišta nalazi se barokna kapela, a sa strane su sobe u arkadama na dvije galerije. Danas je tu arheološki muzej, galerija afričke i azijske umjetnosti, knjižara i kafić.

Impozantno zdanje *Palais Longchamp* u kojem se nalaze Prirodoslovni muzej i Muzej lijepih umjetnosti. Muzeji su smješteni u dva krila izgrađena u 19. stoljeću u parku s monumentalnom fontanom. Palača je simbol snage Marseillea 19. stoljeća. Arhitekturu 20. stoljeća, osobito u razdoblju 1947-1952., obilježili su

Unité d'Habitation, stambene jedinice (sve na jednom mjestu, stanovi, vrtić, škola, sportska dvorana, bolnica, hotel, trgovine i restorani) koje je projektirao poznati švicarski arhitekt Le Courbusier. Važna je i neogotička reformistička crkva ispred koje se nalazi spomenik Ivani Orelanskoj.

Marseille je grad imigranata, prije svega iz nekadašnjih francuskih kolonija Sjeverne Afrike. Imigranti su se doselili uglavnom poslije Drugog svjetskog rata. Marseille je i drugi grad, poslije Ajaccia, po broju Korzikanaca. U Francusku se od početka 20. stoljeća legalno i ilegalno useljava kroz Marseille. Tako početkom 20. stoljeća dolazi veliki broj doseljenika iz Grčke i Italije. Tijekom Prvog svjetskog rata u grad doseljavaju izbjeglice iz Rusije i Armenije, a iz

Sl. 6. Katedrala Sainte-Marie La Major

Španjolske poslije Španjolskog građansko rata. U razdoblju između dva svjetska rata i nakon 1945. dolaze Berberi iz Sjeverne Afrike te stanovništvo iz Sub-saharske Afrike (Čad, Niger, Mali i dr.). Zamjetan udjel čine i stranci iz raznih europskih država (Belgije, Nizozemske, Velike Britanije, Njemačke i dr.), ali i Francuzi iz drugih dijelova Francuske.

U ovakvoj multietničkoj sredini začudo ima manje netrpeljivosti u odnosu na druge francuske i europske gradove. U nemirima u Francuskoj 2005. u Marseilleu nije zabilježen niti jedan veći sukob ili incident na rasnoj i/ili vjerskoj osnovi. Nažalost, kriminala ima, pa je Marseille na lošem glasu kao luka za ilegalnu trgovinu ljudima i drogom. U Marseilleu živi najveća islamska zajednica u Francuskoj, a islamska četvrt razvila se u samom središtu grada.

Poznato je da su Francuzi među najvećim gurmanima na svijetu, a francuska gastronomija jedna je od najrazvikanijih i odlično nadopunjava turističku ponudu. Gastronomske potrebe i zabavu u Marseilleu možete zadovoljiti na nekoliko mjesta. Mnoštvo restorana, kafića i barova nalazi se na rivi odnosno na dva doka: *Quai du Port* i *Quai de Rive Neuve*. Ističu se restorani: *Le Miramar* – kultno mjesto na rivi koje nudi najbolji *bouillabaisse* (*bujabes*). *Bouilla-*

baisse je tradicionalno poznato mediteransko jelo, riblji specijalitet koji nalikuje našoj buzari. Specifičnost u Marseilleu je što se kuhaju cijeli komadi razne morske ribe i plodova mora te komadi krumpira, a kao dodatak stavljaju se šafran, sjeme koromača i sok od naranče. Uz jelo se servisa i prepečeni kruh, sa češnjakom i naribanim sirom te umakom *rouille*, *aioli* (jaje, maslinovo ulje, zdrobljeni češnjak, prstohvat šafrana i mrvica papra). Od specijaliteta ističu se još *pieds et paquets* (janjeći ragu ili varivo) koji je najbolji u restoranu *Chez Madie*, a tu se nude i ostala izvanredna provansalska jela npr. razne tapenade.

U Marseilleu često kafići i barovi serviraju raznu hranu kao zalogaj uz piće ili kavu. Poznati restorani na dokovima su još *Les Arcenaux* u okviru kojega se nalaze knjižara i butik, a u ponudi su lokalni specijaliteti te *Le Caribou* podno tvrđave sv. Nikole, koji nudi prvorazrednu ribu i divljač. Najviše restorana nalazi se oko *Place Thiers*. Nedaleko se nalazi i stara gradska tržnica na otvorenom s velikim izborom ribe, voća, povrća i cvijeća.

Omiljeno mjesto za dnevni izlazak i druženje s prijateljima, osobito stranaca u Marseilleu je irski pub na rivi, u kojemu je cijeli dan gužva i teško je naći slobodan stol. Tijekom dana, osobito gosti u Marseilleu, uživaju u jednodnevnim izletima brodom u okolice, a restorani na brodovima u luci dobar su izbor za ručak.

Na dokovima je najbolja zabava navečer, jer Marseille živi noću kao većina mediteranskih gradova. Život u Marseilleu se odvija na *La Cornicheu*, šetnici između Stare luke i zaljeva. Izvan Stare luke, a poslije slikovite ribarske luke *Vallon des Auffes* pružaju se moderne plaže, nastale nasipavanjem zemlje iskopane tijekom gradnje podzemne željeznice. Ljeti su na njima održavaju sportske aktivnosti. Za noćni provod popularan je dio zvan *Escale Borély*. Plaže se protežu do *Les Calanques*, malih zatona na-

stalih u bijelim stijenama koje se obrušavaju u tirkizno more. Marsejci ljubomorno čuvaju svoj raj od turističkog razvoja i izgradnje.

Od suvenira koje možete ponijeti iz Marseillea, najznačajniji su suhi kolači odnosno keksi *Navettes*. Biskvitni kolači u obliku *navette*. Njihovo ime potječe prema legendi iz vremena putovanja sv. Lazara i njegovih sestara Marte i Marije, koji su došli u Provansu prije 2000 godina u takvome brod i dali ime gradu (izvedeno od *Saintes Maries-de-la-mer*). U biskviteriji *Le Four des Navettes*, blizu opatije sv. Viktora, kekse se peku neprekidno od 1781. Oni su tradicionalno jedu nakon procesije blagdana Svijećnice (2. veljače). Nadbiskup Marseillea blagoslivlja kekse, a deset dana kasnije, 12. veljače, Crna Djeвица se ukazuje u kapelici kod opatije. *Navettesa* treba kupiti dvanaest komada, jedan za svaki mjesec u godini i blagosloviti ih. Oni vas čuvaju od munja, gromova i oluja. Najpoznatiji *navettesi* su s okusom naranče, a nastali su iz potrebe pomoraca koji su na dugim plovidbama mogli dugo sačuvati svježima samo suhe kolače. Od ostalih suvenira ističu se razni proizvodi od lavande (sapuni, ulje, mirisi, svijeće i dr.), maslinovo ulje i začini od provansalskih trava. Nedaleko od Marseillea nalazi se i poznata tvornica parfema u Grassu, za proizvodnju mirisnih trava i parfema koriste se razne vrste provansalskog cvijeća i aromatičnih trava, kao i mnoge egzotične mirisne biljke.

Zanimljivost Marseillea su i karte za tarot – *Tarot de Marseille*. Ime su dobile po nazivu pahlube – tarot. U Marseilleu su u upotrebi bile karte lokalne varijante *Tarocchi*, a od 18. stoljeća iz

IZVORI

- Wikipedia, Slobodna enciklopedija, <http://en.wikipedia.org/wiki/Marseille> (13.10.2010.)
 Wikipedia, Slobodna enciklopedija, <http://hr.wikipedia.org/wiki/Rh%C3%B4ne> (24.4.2013.)
 Marseille, <http://www.marseille-tourisme.com> (13.10.2010.)
 Marsej, Metropol na moru, <http://www.b92.net/putovanja/destinacije/evropa> (19.11.2010.)
 Marsej: Između mora, hostela i kulture!, <http://www.hostelsclub.com> (19.11.2010.)
 La Mode Museum, Marseille, France, <http://travel.aol.com> (22.11.2010.)
 Joint Learning, Regional integration, CMI, Marseille Center for Mediterranean Integration, Marseille, 2010.

njih se čita sudbina. Ime *Tarot de Marseille* korišten je, za razliku od drugih vrsta tarot karata, kao *Tarot de Besançon*. Imena su povezana s velikim francuskim gradovima, gdje je bilo mnogo proizvođača karata. Još jedna lokalna tradicija je izrada *Santonsa*, malih ručno izrađenih figurica za tradicionalne provansalske božićne jasle. Od 1803. u posljednjem tjednu u studenom, otvara se Santons sajam, a trenutno se održava u *Cours d'Estienne d'Orves* na velikom trgu pokraj Stare luke. Marseille je i prijestolnica nogometa, s jednim od najvećih stadiona u Europi (čuveni *Stade Vélodrome*), koji je dom nogometnog kluba *Olympique de Marseille*. U Marseilleu je rođen i poznati francuski nogometni reprezentativac Zinedine Zidane.

Marseille, iako se razlikuje od mondenih turističkih centara Monte Carla, Cannesa i Nice, i skupih Saint-Tropeza i Antibesa, grad je vrijedan posjeta. Nije čudo da se turizam rodio upravo u ovoj pokrajini koja je pravi turistički raj. Marseille-Provence je 2013. europska prijestolnica kulture, središte je kulture, politike i gospodarstva. U Marseilleu su živjeli i žive stanovnici različite etičke, rasne i vjerske pripadnosti. Marseille je regionalni kulturni projekt, a cilj tog projekta je ujediniti rimske ruševine Arlesa, srednjovjekovne građevine Salon-de-Provence, industrijsku zonu Istres i Martigues, kulturno središte Aix-en-Provence, sektor gline Aubagne i grčku baštinu Marseille. Marseille-Provence 2013. zamišljen je kao jedinstveno putovanje kroz povijest, stvarnost, želje i projekte.